

SLOVENSKÝ **NÁRODOPIŠ** **2**

VENOVANÉ 30. VÝROČIU ZDRUŽSTEVNENIA POĽNOHOSPODÁR-
STVA V ČSSR

ПОСВЯЩАЕТСЯ 30. ГОДОВЩИНЕ КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ
СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ЧССР

DEDICATED TO THE 30th ANNIVERSARY OF SOCIALIST
COLLECTIVIZATION IN ČSSR

DEM 30. JUBILÄUM DER SOZIALISTISCHEN KOLLEKTIVIERUNG
IN DER ČSSR GEWIDMET

*Na obálke: Str. 1. Hrabanie slamy pracovníčkami JRD v tradičnom, sčasti už
pozmenenom pracovnom odeve. Sebechleby. Foto A. Pranda 1977. NÚ SAV*

*Str. 4. Tradičný odev detí, dievčaťa a ženy, v súčasnosti ešte bežne používaný
pri slávnostných príležitostiach. Sebechleby. Foto A. Pranda 1977. NÚ SAV*

*Koncovky na stranách 188, 206, 207, 229, 267, 272, 286, 279, 291, 312, 336 sú
detaily praslic. Krnišov-Kráľovce. Kresby E. Mlynárová 1978. NÚ SAV*

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online prístupné iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 2. 1979

OBSAH

ŠTÚDIE

Soňa Burlasová: Piesne s tematikou jednotných roľníckych družstiev ako problém súčasnej ľudovej tvorby . . . 163

KULTÚRA DRUŽSTEVNEJ DEDINY SEBECHLEBY

Úvod 207

Adam Pranda: Národopisný výskum družstevnej dediny (problémy, metódy, ciele) 209

Ema Kahounová — Drábiková: Odras poľnohospodárskej ekonomiky v zmenách ľudovej kultúry družstevnej dediny 230

Viera Valentová: Súčasné premeny bývania v družstevnej dedine Sebechleby 243

Viera Nosálová: Kontinuita tradícií a ich zmeny v súčasnom odevu 254

Peter Salner: Štruktúra súčasnej rodiny v Sebechleboch 268

Elena Neumanová: Pracovná akti-

vita starého človeka na dedine a jeho postoje k súčasnosti očami psychológa 273

Josef Kandert: Městský život a chování obyvatel měst očima vesničanů 280

Viera Feglová: Funkcie tradičných prvkov v súčasnom svadobnom obradovom systéme v Sebechleboch 287

Milan Leščák: Organizačný štatút a súčasné podoby fašiangov v Sebechleboch 292

Oľga Danglová: Obradové pečivo ako rituálna a výtvarná súčasť svadobného obradu v Sebechleboch 299

DISKUSIA — GLOSÝ

Božena Filová: Výskum kultúry a spôsobu života družstevnej dediny v kontexte súčasných úloh slovenskej národopisnej vedy 309

Václav Frolec: K metodickým otázkam etnografického terénneho výskumu súčasnej vesnice 315

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Со́ня Бу́рласова: Песни с тематикой Единых сельскохозяйственных кооперативов как проблема современного народного творчества 163

КУЛЬТУРА КООПЕРИРОВАННОЙ ДЕРЕВНИ СЕБЕХЛЕБЫ

Введение 207

Адам Пра́нда: Этнографическое изучение кооперированной деревни (проблемы, методы, цели) 209

Ема Кагоунова-Драбикова: Отражение сельскохозяйственной экономики на изменении народной культуры кооперативной деревни 230

Вера Валентова: Современные изменения в жилище кооперативной деревни Себехлебы 243

Вера Носалова: Преемственность

традиций и их изменения в современной одежде 254

Петер Сальнер: Структура современной семьи в Себехлебах 268

Елена Неуманова: Трудовая активность старого человека в деревне и его отношение к современности глазами психолога 273

Йосеф Кандерт: Городская жизнь и манера поведения горожан глазами деревенских жителей 280

Вера Феглова: Традиционные элементы и их функции в современной свадебной обрядовой системе в Себехлебах 287

Милан Лещак: Организационный статут и современные формы масленицы в Себехлебах 292

Ольга Данглова: Обрядовые изделия

из теста как ритуальная и художественная составная часть свадебного обряда в Себехлебах	219
ДИСКУССИЯ — КОММЕНТАРИИ	
Божена Филова: Изучение культуры и образа жизни кооперативной деревни	

в контексте современных задач словацкой этнографической науки	309
Вацлав Фролец: К вопросам методики этнографических полевых исследований в современной деревне	315

INHALT

STUDIEN

Soňa Burlasová: Lieder mit der Thematik der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften als Problem des gegenwärtigen Liedschaffens	163
DIE KULTUR DES GENOSSENSCHAFTLICHEN DORFES SEBECHLEBY	
Einleitung	207
Adam Pranda: Die ethnographische Erforschung der Kultur im genossenschaftlichen Dorf (Probleme, Methoden, Ziele)	209
Ema Kahounová — Drábiková: Die Auswirkungen der landwirtschaftlichen Ökonomik auf die Veränderungen der Volkskultur im genossenschaftlichen Dorf	230
Viera Valentová: Die gegenwärtigen Veränderungen des Wohnens im genossenschaftlichen Dorf Sebechleby	243
Viera Nosálová: Die Kontinuität der Tradition und ihre Veränderungen in der heutigen Kleidung	254
Peter Salner: Die Erforschung der heutigen Familien in Sebechleby	268
Elena Neumanová: Die Arbeitsak-	

ktivität der alten Menschen im Dorf und ihre Einstellung zur Gegenwart in den Augen des Psychologen	273
Josef Kandert: Das städtische Leben und das Verhalten der Stadtbewohner in den Augen der Dörfler	280
Viera Feglová: Die traditionellen Elemente und ihre Funktion in der heutigen Hochzeitszeremonie in Sebechleby	287
Milan Leščák: Das Organisationsstatut und die heutigen Formen des Faschings in Sebechleby	292
Oľga Danglová: Das zeremonielle Gebäck als rituelle und künstlerische Komponente der Hochzeitszeremonie in Sebechleby	299

DISKUSSION

Božena Filová: Die Erforschung der Kultur und des Lebensstiles des genossenschaftlichen Dorfes im Kontext der gegenwärtigen Aufgaben der slowakischen volkskundlichen Wissenschaft	309
Václav Frolec: Methodische Fragen der ethnographischen Terrainforschung des heutigen Dorfes	315

CONTENTS

ARTICLES

Soňa Burlasová: Songs with the Theme of Collective Farms as a Problem of Present Folk Creation	163
THE CULTURE OF THE COOPERATIVE VILLAGE SEBECHLEBY	
Introduction	207
Adam Pranda: Ethnographic Research of Cooperative Village (Problems, Methods, Aims)	209
Ema Kahounová — Drábiková: Reflection of the Agricultural Economy in the Changes of Folk Culture in Cooperative Village	230
Viera Valentová: Present Changes in the Dwelling of the Cooperative Village Sebechleby	243
Viera Nosálová: The Continuity of Traditions and their Changes in the Present Dress	254
Peter Salner: The Structure of the Present Day Family in Sebechleby	268
Elena Neumanová: Working Activity of Old Persons in the Village and	

their Attitude to the Present Time in the Eyes of a Psychologist	273
Josef Kandert: Town Life and Behaviour of Town Inhabitants in the Eyes of Villagers	280
Viera Feglová: Traditional Elements and their Function in the Present Wedding Ceremony in Sebechleby	287
Milan Leščák: The Statute of Organization and Present Forms of Carnivals in Sebechleby	292
Oľga Danglová: Ceremonial Pastry as a Ritual and Creative Component of the Wedding Ceremony in Sebechleby	299

DISCUSSION

Božena Filová: The Research of Culture and Way of Life of the Cooperative Village in the Context with the Present Tasks of the Slovak Ethnographic Science	309
Václav Frolec: Methodic Questions of the Ethnographic Terrain Research of the Present Village	315

NÁRODOPISNÝ VÝSKUM KULTÚRY DRUŽSTEVNEJ DEDINY (problémy, metódy, ciele)

ADAM PRANDA

Národopisný ústav SAV, Bratislava

0.1. Problematika národopisného výskumu kultúry družstevnej dediny začala sa na Slovensku rozpracovávať už v prvých rokoch socialistickej kolektivizácie poľnohospodárstva.¹ Pri jej teoretickom a metodologickom objasňovaní sa programovo vychádzalo z publikovaných poznatkov a skúseností sovietskej etnografickej vedy,² ktoré sa aplikovali na slovenskú dedinu, nachádzajúcu sa v období prechodu k budovaniu socializmu. Vlastné terénne výskumy sa začali uskutočňovať po širšie založenej prieskumnej akcii vo viacerých oblastiach Slovenska už začiatkom 50. rokov. Zamerali sa v podstate na tri vybrané lokality, ktoré nielen z hľadiska hospodársko-sociálnych, ale aj kultúrnych ukazovateľov zodpovedali určeným kritériám a zároveň reprezentovali aj národopisne odlišné oblasti.

Podľa týchto kritérií bola na hornom Pohroní vybraná obec Závadka nad Hronom (okr. Banská Bystrica), v nížinnej časti Záhoria obec Láb (okr. Bratislava-vidiek) a na východnom Slovensku obec Veľké Zálužice (okr. Michalovce). Základným kritériom ich výberu bola skutočnosť, že spomenuté obce mali v rokoch prieskumu prosperujúce jednotné roľnícke družstvá vyšších typov, v ktorých sa už uplatňovali niektoré princípy špecializácie poľnohospodár-

skej výroby a vplyv spoločného obrábania pôdy začal sa postupne premietaj aj do celkového spôsobu života a kultúry obyvateľov. Závadku nad Hronom v čase prieskumu charakterizovala prevládajúca živočíšna výroba s vyspelým salašníctvom, Láb zeleninárstvo, ktoré veľkovýrobne využívalo dlhodobú miestnu i oblastnú tradíciu pestovania zeleniny, a Veľké Zálužice zas obilnárstvo s novými druhmi plodín na pokusných poliach. Vo Veľkých Zálužiciach sa v rámci výskumu sledovali aj ďalšie momenty, najmä miera vzájomného ovplyvňovania kultúry troch susediacich etnických spoločenstiev, slovenského Zemplína, ktorý mal vo svojej severovýchodnej časti obce s ukrajinským a v južnej časti s maďarským obyvateľstvom.

Základným cieľom tohto široko koncipovaného výskumu bolo zachytiť existujúci stav a premeny spôsobu života a kultúry družstevnej dediny.³ Osobitný dôraz sa kládol na historický prístup ku skúmaniu každého javu a procesu ľudovej kultúry, keďže niektoré javy vo svojom novšom vývine pretvárajú dávnejší obsah a často využívajú starú formu a naopak, iné sa obrodzujú a prezentujú v novej podobe.⁴ Poznanie historických fáz predchádzajúceho vývinu je z hľadiska typológie a etnickej špecifickosti

javov nevyhnutné, lebo obdobie víťazstva socializmu ešte nevytvára podmienky pre splývanie národov a odumieranie etnických zvláštností ich kultúry, práve naopak, rozširuje možnosti pre ich všestranný rozvoj.

0.2. V tomto programovo premyslenom výskume, ktorý mal zaznamenať predovšetkým začiatky procesu zmien kultúry ľudu na dedine v období prechodu k socializmu, v ďalších rokoch sa nepokračovalo. Aj bádateľská akcia na hornom Pohroní sa nakoniec realizovala ako výskum tradičného spôsobu života a kultúry ľudu.⁵ Príčin bolo niekoľko. Niektoré spočívali v zložitom a protirečivom rozvoji samého združstevňovania poľnohospodárstva práve v skúmaných obciach (v polovici 50. rokov možno v niektorých zaznamenať návrat k individuálnym formám hospodárenia na pôde),⁶ iné v krátkom časovom odstupe od uvádzania zákona č. 69/1949 Zb. o jednotných roľníckych družstvách do praktického života, ďalej v nedostatku skúseností s novými metodickými prístupmi vo výskume tejto náročnej, vedecky a spoločensky angažovanej problematiky.

Nie zanedbateľné bolo aj to, že socialistická revolúcia v poľnohospodárstve sa v 50. rokoch výraznejšie presadzovala na úseku politickom a ekonomickom a oneskorovala sa na úseku sociálnom, kultúrnom a psychologickom, teda v úsekoch, v ktorých neskôr nadobudla charakter prerodu samého človeka, jeho myslenia a spoločenského vedomia.⁷ Keďže pre aktivizáciu tvorivej ľudskej činnosti rozhodujúci význam má práve zmena myslenia, postojov a konania, neprekvapuje, že hospodársko-sociálne a kultúrne prednosti budovaného socialistického zriadenia sa v tomto období na dedine prijímali prevažne pasívne. Aktívnu účasť generácie bývalých majiteľov pôdy môžeme zreteľne zaznamenávať až v prvej polovici 60. rokov, keď na slovenskej dedine prebehol základný diferenciačný proces, v ktorom individuál-

ne vlastníctvo a obrábanie pôdy stratilo svoju predchádzajúcu príťažlivosť a v rámci nového systému hodnotových orientácií prvenstvo v celkovom spôsobe života a kultúre nadobudli iné hodnoty.⁸

0.3. Preto sa v 70. rokoch problematika vplyvu výstavby socializmu na spôsob života a kultúru dediny znovu dostáva do popredia bádateľského záujmu slovenskej národopisnej vedy. V súčasnej päťročnici sa jej venuje pozornosť ako jednej z prvoradých tém úlohy nazvanej Ľudová kultúra v podmienkach socialistickej spoločnosti a v rámci štátneho plánu základného výskumu sa sleduje práve v obci Sebechleby.

Sebechleby boli ako obec s úspešným jednotným roľníckym družstvom vybraná na základe hlbšieho prieskumu. Pri jej výbere sa prihliadalo nielen na to, že Sebechleby sú jedným z objektov širšie koncipovaného národopisného výskumu tradičnej ľudovej kultúry v oblasti Hon-tu,⁹ ale najmä to, že obec spĺňa aj ďalšie kritériá kladené na objekt výskumu kultúry družstevnej dediny.

Pri tomto výbere sa ako východisko postavila požiadavka, aby to bola obec, ktorá by reprezentovala družstevnú dedinu na celom Slovensku, teda aby vo všetkých základných ukazovateľoch zodpovedala modelu jej celkovej štruktúry. Do úvahy sa pritom brali najmä tieto ukazovatele: celkový počet obyvateľov (rozpätie od 1000 do 3000), forma osídlenia (kompaktné osídlenie bez lazov a osád), etnické zloženie (bez inonárodných prvkov), perspektívy ďalšieho rozvoja v zmysle zásad rajónového plánovania sídelných typov (stredisková obec), charakter pôvodného zamestnania (roľnícka obec), v súčasnosti rozvetvená profesionálna a vzdelanostná štruktúra (väčšia migrácia do priemyslu a terciárnej sféry), vzdialenosť od najbližšieho mesta alebo priemyselného centra (aspoň 7—8 km) a pretrvávajúce i rozvíjanie vlastných ľudových tradícií v súčasnosti.¹⁰

0.4. V našom príspevku chceme na príklade Sebechlebov ukázať, aký vývin prekonala slovenská dedina za posledné tri desaťročia budovania socializmu vo všetkých základných úsekoch práce, spôsobu života a kultúry. Tento vývin nemožno porovnať ani s jedným obdobím v minulosti. V príspevku načrtujeme najmä zmeny, ktoré nastali v objekte národopisného výskumu (v štruktúre lokálneho spoločenstva), ako aj zmeny, ktoré sú na prvý pohľad evidentné v predmete bádania (v spôsobe života a kultúre daného spoločenstva). V niektorých ukazovateľoch ich budeme ilustrovať údajmi zo Sebechlebov, prípadne ich porovnáme aj s údajmi už publikovanými o dedinách z iných oblastí Slovenska.

* * *

1.0. V porovnaní s minulosťou jedným zo základných znakov súčasnej družstevnej, ale aj nedružstevnej dediny na Slovensku je jej *sociálna a kultúrna otvorenosť*. Pod týmto pojmom rozumieme neustále zmeny a prevrstvovanie vzdelanostnej a profesionálnej štruktúry obyvateľov dediny, dynamiku, ktorá je pre slovenskú dedinu najmä od začiatku 50. rokov príznačná a dokumentovateľná nielen v rámci žijúcich generácií, ale aj v dlhších časových prierezoch (pred prvou svetovou vojnou, v medzivojnovom období, po druhej svetovej vojne).

Pravda, aj tradičná dedina bola vnútorne sociálne diferencovaná. Ukazovateľom jej diferencovanosti bol predovšetkým rozsah individuálne vlastnenej pôdy a z neho vyplývajúce základné alebo doplnkové zamestnanie. Navonok dedina však vystupovala ako viac-menej jednotný a vnútorným spôsobom života a práce integrovaný celok, ktorý bolo možné ako sociálno-kultúrnu jednotku národopisne skúmať.

Súčasná družstevná i nedružstevná dedina sa vnútorne už nediferencuje

rozsahom vlastnenej pôdy ako základným ukazovateľom. Do tejto pozície postúpil charakter dosiahnutého vzdelania a zamestnania a z nich vyplývajúca spoločenská angažovanosť, ktorú jednotlivci vyvíjajú na pracovisku i v lokálnom spoločenstve, pričom jeho zaangažovanosť je najčastejšie podmienená úrovňou vzdelania, osobnými záľubami realizovanými v rámci voľného času a ďalšími momentmi.

Z hľadiska národopisného výskumu najpozoruhodnejšia je zmena profesionálnej štruktúry dediny. Až do obdobia začiatkov socialistickej kolektivizácie poľnohospodárstva dedina bola v tomto smere jednotná. Základným zamestnaním bolo roľníctvo a na polonaturálnu poľnohospodársku výrobu viazané niektoré tradičné doplnkové zamestnanie (domácka alebo remeselná výroba zameraná na domácnosť, lokálne spoločenstvo alebo užší trh). V Sebechleboch v generácii otcov dnešných dôchodcov, teda pred prvou svetovou vojnou, to bolo nádenníctvo a niekoľkí remeselníci (mlynár, murár, kamenár, stolár a tesár), v generácii otcov dnešných zamestnaných (v medzivojnovom období) sa výrazne zvýšil podiel nádenníkov a robotníkov, ale aj rôznych remeselníkov (okrem spomenutých pribudli obuvníci, kováči, debnári, zámočníci atď.).¹¹ Hoci niektoré z uvedených doplnkových zamestnaní predstavovali z hľadiska rodinných príjmov hlavný zdroj obživy, predsa väčšina z nich zriedkavo — alebo iba na krátke obdobie — prerastala do funkcie základného zamestnania. V rozhodujúcej miere ostávali viazané na pôdu, ktorú príslušníci týchto neroľníckych zamestnaní vlastnili. Dôkazom ich zviazanosti s pôdou je poznanie, že sa ju usilovali zväčšovať nákupom.¹²

Nová profesionálna štruktúra všeobecne smeruje k osvojeniu si rôznych druhov špecializovaných odborností, ktoré si vyžadujú nielen priemysel a terciárna sféra, ale aj poľnohospodárska

veľkovýroba. Ak ešte zhruba pred tridsiatimi-tridsiatimi piatimi rokmi bola dedina prevažne roľnícka⁴³ a roľník bol v jednej osobe oráčom, koscom, chovateľom dobytka, výrobcom rôzneho poľnohospodárskeho náradia a kuchynského riadu, staviteľom (tesárom, murárom), tkáčom, účtovníkom atď., v súčasnosti sa v rámci existujúcej organizácie práce a výroby jednotných roľníckych družstiev a štátnych majetkov stáva špecialistom najčastejšie iba v jednom odvetví. A podobne, ako je to v priemysle a terciárnej sfére, aj v poľnohospodárstve v podstate už nadobudol sociálny status zamestnanca s pravidelným mesačným príjmom a vďaka svojmu vzdelaniu a odbornosti môže v mnohých prípadoch bez osobitných ťažkostí zmeniť miesto svojho pracoviska a prejsť z jednej kategórie do druhej.⁴⁴

Ak uvedieme konkrétne údaje zo Sebechlebov, vidíme, že namiesto univerzálnych roľníkov existujú v rámci nomenklatury JRD rôzni špecializovaní odborníci v rastlinnej výrobe (agronóm, vinohradník, ovocinár, pracovník poľnej skupiny), v živočíšnej výrobe (zooteknik, inseminátor, ošetrovateľ hovädzieho dobytka, ošípaných a hydiny), v mechanizácii (mechanizátor, šofér, traktorista, závozník, kočiš), v pridruženej výrobe (strelmajster, bagrista, navážač, míner), v dielnach (opravár poľnohospodárskych strojov, elektrikár, stolár), v stavebných čatách a skupinách (murár, tesár, pomocný robotník) atď. Okrem nich na družstve pracujú aj ďalší špecialisti, ako ekonóm, plánovač, referent ekonomiky práce, pre racionalizáciu, pre prácu s kádrami, pre bezpečnosť a ochranu zdravia, finančný, sekretárka, ale aj pomocné a technické kádre (skladník, kurič, strážnik, upratovačka, práčka, vážnička atď.).

Z výpočtu uvedených odborností vidieť, že v porovnaní s minulosťou sa profesionálna a vzdelanostná štruktúra aj tých obyvateľov Sebechlebov, ktorí na-

ďalej ostávajú zviazaní s poľnohospodárskou výrobou, radikálne prevrstvila. Stala sa nielen otvorenou a dynamickou, ale aj spoločensky výrazne diferencovanou. To isté platí aj o štruktúre obyvateľov zamestnaných v priemysle a terciárnej sfére.

1.1. Už v súvislosti s možnosťou zmeny pracoviska sme nepriamo upozornili na ďalší znak súčasnej slovenskej dediny. Je ním čím ďalej tým výraznejšie sa zvyšujúci podiel tých obyvateľov, ktorí denne, na týždeň alebo dlhšie obdobie odchádzajú za prácou do blízkych alebo vzdialenejších priemyselných a kultúrnych centier. Táto *migrácia* je dôsledkom novej profesionálnej i vzdelanostnej štruktúry dediny. Od základu narušila tradičnú jednotu miesta bývania a práce dedinského človeka a rozšírila mu možnosti a príležitosti preberania a osvojovania nových poznatkov, rôznych technických, civilizačných i kultúrnych javov nadlokálneho (regionálneho alebo celoetnického) charakteru.

Spomenutá jednotnosť miesta bývania a práce nebola na slovenskej dedine ani za feudalizmu a kapitalizmu kategóriou, ktorá by bola úplne zabraňovala odchádzaniu mimo dediny. Odchádzanie za prácou existovalo aj v minulosti a v mnohých oblastiach Slovenska bolo všeobecne rozšíreným javom. Uskutočňovalo sa najmä formou rôznych tradičných doplnkových zamestnaní sezónneho a obchádzkového charakteru a vo väčšine prípadov podmienilo aj vznik osobitnej lokálnej alebo regionálnej subkultúry. No doplnkové zamestnania napriek svojej časovej i priestorovej rozšírenosti nezasiahli korene tradičnej ľudovej kultúry, ktoré hlboko spočívali v pôde a v práci roľníka. Tento jav možno v slovenských podmienkach okrem iného vysvetliť aj tým, že odchádzanie sa týkalo prevažne mužov.

Súčasný odchádzanie za prácou sa na rozdiel od týchto tradičných doplnko-

vých zamestnaní vzťahuje takmer v rovnakej miere na mužov i ženy. Potvrdzujú nám to nielen údaje dotazníka zo Sebechlebov, ale aj výskumy z iných oblastí Slovenska (napr. z Kysúc).¹⁵ Rozdiel medzi týmito historickými formami odchádzania spočíva najmä v tom, že v súčasnosti nie je motivované sociálnymi príčinami, ale predovšetkým úsilím socialistického štátu zapojiť do pracov-

ného procesu všetkých schopných príslušníkov mladej a strednej generácie.

1.2. Podobný, ak nie vyšší podiel na sociálnej a kultúrnej otvorenosti súčasnej slovenskej dediny má *rast vzdelanostnej úrovne* jej obyvateľov. Vyplýva jednak zo spomenutého úsilia štátu poskytnúť príslušníkom mladých generácií už pred nástupom do pracovného procesu, a to bezplatne, nielen základné

Tabuľka 1
VZDELANOSTNÁ ŠTRUKTÚRA OBCE SEBECHLEBY

Úroveň vzdelania	Dôchodcovia		Zamestnaní		Mládež	
	otec	dôchodcovia	otec	zamestn.	otec	mládež
predškolský vek	—	—	—	—	—	168
negramotní	3	3	4	1	—	—
základné vzdelanie						
2–3 triedy ľud. školy	23	4	19	2	—	—
6 tried ľudovej školy	207	164	321	3	2	—
8 tried ľudovej školy	—	55	238	163	66	—
ZDS	—	—	12	217	165	191
učňovská škola	—	2	9	55	38	10
meštianska škola	—	3	6	2	—	—
odborné kurzy	—	—	—	15	—	—
odborné učilište	—	—	5	79	69	13
stredné vzdelanie						
poľnohospodárska škola	1	1	2	23	18	1
učiteľský ústav	—	1	1	6	—	—
gymnázium	—	1	4	3	1	4
letecká škola	—	—	1	2	—	—
chemická škola	—	—	—	4	2	1
elektrotechnická škola	—	—	—	1	1	—
stavebná škola	—	—	—	9	9	1
ekonomická škola	—	—	—	11	—	3
lesnícka škola	—	—	—	2	5	—
spojárska škola	—	—	—	1	—	—
zdravotná škola	—	—	—	—	2	—
veterinárna škola	—	—	—	1	—	—
iné odborné školy	—	—	—	3	4	1
vysokoškolské vzdelanie						
poľnohospodárska	—	—	—	15	2	—
lesnícka a drevárska	—	—	—	1	1	1
veterinárna	—	—	—	1	1	—
prírodovedecká	—	—	—	1	—	—
pedagogická	—	—	—	—	10	—
lekárska	—	—	—	—	—	1
technická	—	—	—	—	—	1
bohoslovecká	—	—	—	1	—	—
Spolu	234	234	622	622	396	396

a stredné, ale aj primerané odborné a vysokoškolské vzdelanie, jednak z potrieb pracoviska, ktoré zvyšovanie kvalifikačnej úrovne najmä strednej gene-

rácie zabezpečuje formou rôznych podnikových kurzov a doškolovania v rámci mimoškolského vzdelávania.

Uvedené tabuľky¹⁶ dokumentujú úro-

Tabuľka 2
ŠTRUKTÚRA VZDELANIA V OBCI SEBECHLEBY
(absolútne a percentuálne)

Úroveň	Dôchodcovia				Zamestnaní				Mládež			
	otec		dôchodcovia		otec		zamestnaní		otec		mládež	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
predškolský vek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	168	42,42
negramotní	3	1,28	3	1,28	4	0,64	1	0,16	—	—	—	—
základné	230	98,29	228	97,44	610	98,07	536	86,17	340	85,86	214	54,04
stredné	1	0,43	3	1,28	8	1,29	66	10,61	42	10,60	11	2,78
vysokoškolské	—	—	—	—	—	—	19	3,06	14	3,54	3	0,76
Spolu	234	100	234	100	622	100	622	100	396	100	396	100

veň vzdelania všetkých obyvateľov Sebechlebov k 1. júlu 1978, pričom nepriamo signalizujú aj charakter ich súčasného zamestnania. Zámerne sme ju ukázali v troch rôznych vekových a sociálnych kategóriách: u dôchodcov (ľudí zväčša nad 60 rokov), u zamestnancov (ľudí v rozpätí od 20 do 60 rokov) a u mládeže (do obdobia skončenia školy a vstupu do zamestnania). Na porovnanie uvádzame ďalšie tri vekové kategórie, úroveň vzdelania ich otcov. Tým sa nám podarilo zachytiť a ukázať úroveň vzdelania v období zhruba posledných sto rokov.

Absolútne i percentuálne čísla potvrdzujú, že v kategórii dnešných dôchodcov, ako aj v generácii ich otcov jednoznačne prevláda základné vzdelanie, vo viacerých prípadoch neukončené (u otcov dôchodcov — 98,29 %, u dôchodcov — 97,44 %). Keďže v prípade dôchodcov ide prevažne o ľudí, ktorí sa narodili do skončenia prvej svetovej vojny, a u ich otcov o ľudí narodených v posledných desaťročiach 19. storočia, uvádzané čísla svedčia, že všeobecná úroveň

vzdelania sa v danom období v Sebechleboch, podobne ako aj v ostatných dedinách na Slovensku, takmer nezmenila. Iba niekoľko z dnešných dôchodcov majú okrem základného vzdelania v ľudovej škole aj bývalú meštianku alebo učňovskú školu, prípadne stredné vzdelanie (v Sebechleboch dokumentované poľnohospodárskou školou, u prísťahovalca učiteľským ústavom a gymnáziom).

Podstatne odlišná je situácia v kategórii dnešných zamestnaných obyvateľov. Hoci sme toto dlhé vekové obdobie štyridsiatich rokov nerozčlenili na dve generácie, aby sa tendencia po zvyšovaní vzdelania prejavila zreteľnejšie, predsa pozorujeme výrazný posun v jeho úrovni. Ak analyzujeme absolútne a percentuálne čísla, zisťujeme, že nielen úroveň, ale aj charakter (zameranie) vzdelania sa dosť výrazne zmenili. Kým v kategórii otcov dnešných zamestnaných obyvateľov Sebechlebov sa vzdelanie pohybuje zhruba na úrovni totožnej s generáciou dnešných dôchodcov (98,07 % : 97,44 %), zatiaľ u ľudí tejto

vekovej kategórie sa základné vzdelanie početne i percentuálne znížilo na 86,17 %, a to v prospech vzdelania stredného (odborného) a vysokoškolského (stredné má hodnotu — 10,61 %, vysokoškolské — 3,06 %). Uvedené čísla jasne dokumentujú nielen všeobecný rast vzdelanostnej úrovne, ale aj konkrétne členenie zamestnaneckej štruktúry. Absolútne čísla s označením charakteru školy zároveň ukazujú, aké sú záujmy tunajšej mládeže vo vzťahu k charakteru budúceho povolania, resp. aké sú postoje a hodnotové orientácie jej rodičov.

Iba na ukážku uvádzame aj situáciu v kategórii mládeže. Pripomíname, že nemôže byť smerodajná najmä z dvoch príčin. Po prvé, zahŕňa aj deti predškolského veku (42,42 %), po druhé, aj mládež, ktorá ešte len navštevuje základnú deväťročnú školu (54,04 %), a teda nemôže ukázať úroveň ich vzdelania. Iba zvyšujúce percentá (3,54 %) nám v skutočnosti signalizujú tendenciu, na aké druhy škôl sa zameriava najmladšia generácia pred svojím vstupom do zamestnania. Čo sa týka úrovne vzdelania jej otcov, absolútne i percentuálne čísla dokumentujú, že v podstate zodpovedá

úrovni vzdelania dnešných zamestnaných ľudí, prípadne naznačuje tendenciu posúvať ju smerom k vyššiemu, odbornému i vysokoškolskému vzdelaniu.

Uvedené tabuľky nás okrem toho upozorňujú, že na súčasnej dedine nielen bývajú, ale aj pracujú mnohí absolventi odborných a vysokých škôl, a to najmä v JRD a ZDŠ, čo svedčí o potrebe túto skutočnosť si všímať aj pri štúdiu súčasného stavu, premien i ďalšieho rozvoja kultúry Iudu na dedine. Moment neustáleho rastu vzdelanostnej úrovne obyvateľov súčasnej dediny je dostatočne presvedčivý.

1.3. V súvislosti so zmenou profesionálnej a vzdelanostnej štruktúry dedinského obyvateľstva nemožno nespomenúť aj ďalší znak, ktorým je výrazný *rast celkovej sociálnej úrovne dediny*. Vo všeobecnosti ho reprezentuje pravidelný mesačný príjem zo zamestnania alebo sociálneho zabezpečenia. V Sebechleboch sa k nemu pridružuje aj príjem z obrábaného záhumienku, zväčša vinice a záhrady, ktorý pri podrobnej analýze súčasnej sociálnej úrovne treba takisto brať do úvahy.

Tabuľka 3
POČET DOMÁCNOSTÍ A MASMÉDIÍ V OBCI SEBECHLEBY

Obyv.	domácností	rádií tranzistorov	televízorov	Počet					
				denná tlač		dom. časop.		zahr. časop.	
				tit.	exem.	tit.	exem.	tit.	exem.
1251	321	399	224	8	228	108	900	20	30

Uvedená tabuľka¹⁷ sa na príklade náhodne vybraných domácností (rodín) usiluje ukázať, aká je všeobecná sociálna úroveň tejto družstevnej dediny. Ak by sme sa zamysleli nad situáciou, aká bola v tomto smere pred niekoľkými desaťročiami, aj bez konkrétnych údajov môžeme konštatovať, že ju nemožno zodpovedne porovnať. Jednotlivo hospodá-

riaci roľník, ak nemal finančný príjem z niektorého doplnkového zamestnania, pri podstatne nižšej produktivite práce v poľnohospodárstve peňažnú hotovosť mohol v minulosti získať iba odpredajom niektorých produktov rastlinnej a živočíšnej výroby. Takto získané prostriedky najčastejšie využíval na nákup základných potrieb pre domácnosť, alebo

ich investoval do poľnohospodárstva, vzdelania detí atď. V podstate finančnú hotovosť mal iba zriedkavo, keďže jeho práca na pôde mu nezabezpečovala pravidelný príjem mesačne, ako je to v súčasnosti. Osobitnou je otázka sociálneho postavenia starých ľudí v minulosti. Ak odovzdali pôdu deťom, boli odkázaní na ich výživu; v súčasnosti starostlivosť o nich prevzal, ako to vidieť aj z tabuľky, štát v rámci svojej sociálnej starostlivosti o človeka.

Keďže priložená tabuľka je obrazom sociálnej úrovne iba dvadsiatich rodín a keďže sa tejto otázke budeme venovať osobitne, tu iba upozorníme na niektoré ukazovatele, ktoré sú podľa nášho názoru z hľadiska všeobecného rastu životnej úrovne najpozoruhodnejšie. Takým je napríklad údaj o priemernom mesačnom príjme na jedného člena rodiny (vo vybranej vzorke sa reprezentuje sumou 1087,94 Kčs), alebo údaj o priemernom zárobku pracovníka v poľnohospodárstve (podľa vzorky je približne o 200,— Kčs vyšší ako u zamestnancov v priemysle a terciárnej sfére). Okrem toho možno upozorniť aj na výšku priemerného dôchodku, ktorý plynie zo sociálneho zabezpečenia. Vo vzorke vychádza suma 740,64 Kčs. Jeho význam netreba zdôrazňovať. V porovnaní s minulosťou, keď sociálne zabezpečenie v starobe a chorobe existovalo iba v niektorých kategóriách zamestnancov (napr. u štátnych atď.), ale nie u roľníkov, predstavuje dôležitú sociálnu istotu, vďaka ktorej majú starí ľudia zabezpečenú spokojnú starobu.

1.4. Po stručnej analýze základných zmien objektu národopisného bádania, lokálneho spoločenstva dediny, treba charakterizovať aj zmeny, ktoré bezprostredne zasiahli jeho predmet, spôsob života a kultúru ľudu. V tejto súvislosti máme na mysli najmä *nové inštitúcie socializácie človeka*. Hoci tradičné inštitúcie lokálneho a nadlokálneho charakteru, ktoré začleňovali jednotlivca do

spoločenského a kultúrneho života dediny (hlavne rodina a skupina vrstovníkov, ale aj niektoré ďalšie), ako aj tradičné spôsoby odovzdávania a preberania javov ľudovej kultúry, jej spoločenských, estetických, etických a iných noriem ani v prítomnosti nestratili na dedine svoj význam, predsa nemožno nevidieť, že aj tu sa začínajú presadzovať nové inštitúcie. Je to predovšetkým škola, mládežnícka organizácia, rôzne osvetovo-kultúrne zariadenia a nie na poslednom mieste aj hromadné oznamovacie prostriedky.

Význam školy (najmä z hľadiska povinnej dochádzky a bezplatného štúdia na všetkých stupňoch) sme nepriamo už naznačili v súvislosti so zvyšovaním vzdelanostnej úrovne dediny. No okrem výchovnej funkcie a rozširovania poznatkov potrebných pre život treba ho vidieť aj v tom, že predlžuje trvanie formálnej i skutočnej mladosti nastupujúcich generácií. Ak dospievanie v minulosti prebiehalo zhruba v rozpätí od 14. do 16. roku, keď mládež končila povinnú školskú dochádzku a prostredníctvom mládeneckých a dievockých spolkov sa prijímala do spoločenstva dospelých, v súčasnosti, ako nám to potvrdzuje aj tab. 1, završuje sa v podstate až ukončením príslušného štúdia na odbornej alebo vysokej škole a vstupom do pracovného pomeru.¹⁸

Čo sa týka hromadných oznamovacích prostriedkov,¹⁹ všimneme si aspoň dve skutočnosti, ktoré majú bezprostredný vzťah k procesu zmien ľudovej kultúry na dedine. V minulosti sa ľudové tradície vo svojej materiálnej, duchovnej a umeleckej podobe odovzdávali a preberali predovšetkým v rámci živých, priamych kontaktov príslušníkov všetkých generácií. Dedinské spoločenstvo malo početné, formalizované i neformalizované, interpersonálne i intergeneračné kanály prenášania svojich tradícií. Bola nimi rodina, skupina vrstovníkov, rôzne druhy práce (priadky, páranie

peria, práca na poli i v domácnosti atď.) a zábavy (hry detí, stretávanie dospelých v krčme atď.), ale aj početné zvykoslovné príležitosti rodinného, kalendárneho a pracovného charakteru (svadba, pohreb, obchôdzky, oblievačka, ši-

bačka a pod.). V posledných dvoch desaťročiach sa značne rozšírili aj formy nekontaktného prenášania rôznych tradícií; zabezpečujú ich najmä hromadné oznamovacie prostriedky, ako je tlač, rozhlas, film, televízia atď.

Tabuľka 4
SOCIÁLNA ÚROVEŇ V OBCI SEBECHLEBY
(20 rodín)

Prameň príjmov	Spolu	Mesačne Kčs	Priemer v Kčs na jednotku
Počet domácností	20	91 387	4 569,35
Členovia rodiny spolu	84	91 387	1 087,94
z toho dôchodcov	28	20 738	740,64
zamestnancov	37	67 635	1 827,97
v domácnosti	1	—	—
detí a mládeže	18	—	—
pracujúcich dôchodcov	3	3 614	—
Dôchodcovia spolu	28	20 738	740,64
z toho starobný dôchodok	19	14 636	770,32
invalidný dôchodok	7	4 801	685,86
vdovský dôchodok	2	1 301	650,50
Zamestnanci spolu	37	67 635	1 827,97
z toho JRD Sebechleby	22	41 005	1 863,86
Miestna prevádzka S.	2	3 250	—
ZDŠ	1	1 180	—
ZTS Krupina	1	1 900	} 1 666,66
STS Krupina	1	1 000	
Obuva Krupina	1	1 100	
OÚNZ Krupina	1	1 600	
SSM Krupina	1	2 800	
Prefa Krupina	1	1 600	
ŠC Zvolen	1	2 000	} 1 925,00
ČSD Zvolen	3	5 700	
Stav. B. Bystrica	1	2 800	
Baňa V. Krtíš	1	1 700	

Ak porovnáme údaje zo Sebechlebov z roku 1978²⁰ s údajmi publikovanými o odbere tlače v Závadke nad Hronom zo septembra 1952,²¹ o rozšírení tlače, rozhlasu a televízie v Snežnici z augusta 1975²² alebo v niektorých obciach Hon-tu z februára 1977,²³ zistíme nielen ich podstatný kvantitatívny rast, ale aj ne-bývalú kvalitatívnu pestrosť. Je v podstate dôsledkom zvýšenia životnej a kul-túrnej úrovne ľudu na dedine i rôzno-rodých záujmov človeka o dianie doma a vo svete.

1.5. Z toho, čo sme doteraz povedali o zmenách dediny i samého človeka, vy-plýva jeden dôležitý poznatok. Tradičná kultúra slovenskej roľníckej dediny bola ako celok vo svojich základoch, a to tak-mer až do obdobia socialistickej kolekti-vizácie poľnohospodárstva, prevažne „samozásobiteľská“. Tento jej charakter bol podmienený nielen existujúcimi so-ciálnymi pomermi a nízkou životnou úrovňou, ale aj snahou dedinského člo-veka byť vo všetkom sebestačný, všetko si zhotoviť sám, od jednoduchých ná-

strojov až po odev a dom, pričinením vlastných rúk a práce. Preto prevažná väčšina javov tradičnej kultúry bola v minulosti produktom predovšetkým lokálneho alebo užšieho regionálneho spoločenstva a vytvárala mnoho lokálnych typov a variantov. Hodnoty, ktoré dedina prevzala z iného sociálneho a kultúrneho prostredia, si tvorivo prispôbila podľa svojich spoločenských a kultúrnych potrieb i noriem a začlenila do štruktúry vlastnej kultúry.

„Samozásobiteľský“ charakter ľudovej kultúry na súčasnej družstevnej, ale aj nedružstevnej dedine rýchlo ustupuje. Čím ďalej tým dôslednejšie sa presadzujú snahy vyrovnať sa mestu a v rámci inovácie unifikovať mnohé, najmä materiálne javy kultúry. Tieto tendencie sa najzreteľnejšie prejavujú v obytnom dome a jeho vnútornom zariadení, ale aj v odevu, v strave atď. Tým sa pôvodné lokálne a regionálne formy postupne nahrádzajú formami nadlokálnymi, nadregionálnymi a neraz aj nadetnickými. V podstate ide o zložitý dialektický proces, ktorý má dve podoby. Na jednej strane podobu včleňovania pokrokových ľudových tradícií do národnej (socialistickej) kultúry, na druhej preberania hodnôt celonárodnej kultúry a v rámci inovácie ich prispôbovania potrebám súčasného života na dedine.

1.6. Ak sumarizujeme doterajšie úvahy o procese zmien slovenskej dediny a jej kultúry, ilustrované niekoľkými príkladmi zo Sebechlebov, do popredia nám vystúpia problémy, na riešenie ktorých sa národopisný výskum kultúry družstevnej dediny v Sebechleboch v podstate zameriava. Ich objasneniu prostredníctvom konkrétnych terénnych poznatkov je venovaný aj tento seminár. Seminár však nielenže sprístupňuje prvé poznatky z ich výskumu, ale za cieľ si kladie prediskutovať aj niektoré teoretické, metodologické i metodické otázky.

Už viacerí bádatelia upozornili,²⁴ že etnická špecifickosť v mnohých javoch

a úsekoch materiálnej kultúry ustupuje a naďalej sa uchováva predovšetkým v javoch duchovnej a umeleckej kultúry. Preto sa z problémov materiálnej kultúry pozornosť venuje iba niektorým, predovšetkým pôsobeniu sústav poľného hospodárenia v JRD Sebechleby na život a kultúru družstevných roľníkov, bývaniu (najmä z hľadiska sociálno-profesionálnej diferenciacie a formovania estetického názoru a vkusu pri zariaďovaní a využívaní moderného bytového interiéru) a odevu, v rámci ktorého sa uprednostnil problém kontinuity tradícií a ich zmien v súčasnom odievaní.

Početnejšie sú zastúpené problémy z duchovnej a umeleckej kultúry. Národopisný výskum v Sebechleboch sa v nich zameriava predovšetkým na objasnenie súčasného stavu, funkcie a významu pretrvávania niektorých ľudových tradícií v živote rodiny a lokálneho spoločenstva v podmienkach vyspelej socialistickej spoločnosti. Výskumné problémy sa v úseku rodinných a spoločenských vzťahov konkretizovali na postavenie jednotlivých členov v rodine (najmä detí, ale aj starých ľudí z hľadiska ich aktivity a postojov k súčasnosti), na význam pretrvávania a ďalšieho rozvíjania rôznych foriem rodinnej a susedskej výpomoci (hlavne v súvislosti s rozsiahlou individuálnou bytovou výstavbou v Sebechleboch). Zo zvykoslovia je to problém funkcie tradičných prvkov v súčasnom svadobnom obrade a formy karnevalizácie fašiangových zvykov, z folklóru súčasnosť prozaickej tradície i odraz odchádzania za prácou v rozprávaniach zo života, z umeleckej kultúry zas problém estetického vzťahu súčasného človeka k prírode i k vlastnej tvorbe atď. Z národopisného hľadiska osobitne pozoruhodný je aj prerod samého človeka, ako sa prejavuje v jeho myslení, postojoch, správaní i v celkovom systéme hodnotových orientácií.

Ak porovnáваме vybrané problémy,

na ktoré sa zameriava národopisný výskum v Sebechleboch, s témami, ktoré boli v centre vedeckého záujmu bádateľov začiatkom 50. rokov,²⁵ zistíme výrazný posun smerom k duchovnej a umeleckej kultúre. Kým program prvého výskumu zahŕňal prakticky celú šírku spôsobu života a kultúry, výskum v druhej polovici 70. rokov väčší dôraz kladie na problémy vedecky a spoločensky aktuálne.

Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o určitý ústup od základného poslania národopisnej vedy. V skutočnosti to tak nie je, lebo výskum kultúry družstevnej dediny sleduje v Sebechleboch tie problémy, riešenie ktorých vždy bolo v popredí záujmu národopisnej vedy. Sú nimi otázky etnickej špecifickosti charakteristické pre obdobie najradikálnejších zmien i tendencie ďalšieho vývinu v období vyspelej socialistickej spoločnosti. Na ich pozadí bude možné v širších porovnávacích súvislostiach odhaliť spoločné socialisticke črty a zákonitosti, existujúce aj v ľudovej kultúre iných socialistických krajín. Ak sa na národopisný výskum vybraných problémov kultúry družstevnej dediny v Sebechleboch pozeráme z tohto hľadiska, záverom nemožno nekonštatovať, že v podstate sú to problémy, ktoré sú pre etnografiu ako vedu o etnických spoločnostiach a ich kultúre typické a základné.

* * *

2.0. Otázkam metodológie a metodiky národopisného výskumu kultúry družstevnej dediny na Slovensku sa venoval už programový príspevok zo začiatku 50. rokov.²⁶ V prvých rokoch kolektivizácie bolo obzvlášť dôležité objasniť si, či skúmať družstvo, dedinu (lokálne spoločenstvo) alebo širšiu oblasť a ako k nim pristupovať pri vlastnom terénnom bádani. Aby sa rýchlejšie prekonali počiatočné ťažkosti, za základ sa vzal dotazník publikovaný sovietskym

autorom,²⁷ ktorý bol prispôsobený pomerom slovenskej dediny. Nevyhnutné bolo pri ňom vziať do úvahy najmä rozdiely, ktoré existovali medzi slovenskou a sovietskou dedinou v tých rokoch. Sovietska etnografia skúmala už pokročilú kolchoznú dedinu, kým na Slovensku išlo v podstate iba o výskum počiatkov prechodu dediny k socializmu.²⁸

Po skúsenostiach, ktoré v ďalšom období získala slovenská národopisná veda, postupne sa spresnilo nielen chápanie objektu a predmetu bádania, ale aj jeho metodika, konkrétne spôsoby a techniky práce v teréne. Ich východiskom sa stala analýza faktorov,²⁹ ktoré kvalitatívnym spôsobom podmienili proces zmien ľudovej kultúry po druhej svetovej vojne a zložito sa premietajú do ich dynamiky, rozsahu i ďalšieho smerovania. Cieľom analýzy bolo upozorniť najmä na dôsledky rôznych politických, ekonomických, hospodársko-sociálnych a kultúrnych faktorov, ktoré sa aktívne zúčastňujú na formovaní socialistickej kultúry a v základoch ovplyvňujú aj zákonitosti vývinu súčasnej ľudovej kultúry. Pri štúdiu tejto problematiky sa tiež ukázalo, že národopisný výskum kultúry súčasnej dediny nemožno chápať ako jednoduchý zber údajov o sociálnych a kultúrnych javoch, ale ako komplexnú analýzu procesu ich zmien, inovácie, modernizácie a formovania osobitných črt súčasného spôsobu života a kultúry. Dôsledkom bolo poznanie, že výskum treba zásadne uskutočňovať komplexne a interdisciplinárne.

2.1. Ak interdisciplinárny výskum, v podmienkach dediny realizovaný na južnej Morave ako integrovaný spoločenskovedný výskum,³⁰ znamená štúdium vybraných objektov všetkými zúčastnenými disciplínami z hľadiska jednotného programu a cieľa, komplexný výskum sa takisto opiera nielen o poznatky a závery príbuzných vied, ale aj o niektoré ich metódy a techniky zberu terénneho materiálu a interpretácie

i prezentácie takto získaných poznatkov.

Rozšírenie metód a techník národopisného výskumu je dôležité najmä preto, lebo súčasný objekt (rodina a lokálne spoločenstvo) i predmet bádania (spôsob života a kultúra ľudu) je v súčasnom období, nazývanom aj obdobím vedeckotechnickej revolúcie, podstatne zložitejším bádateľským problémom ako v minulosti. Už v predchádzajúcich úvahách sme ukázali, že je veľmi dynamický, a to nielen z hľadiska pretrvávania niektorých ľudových tradícií a ich včleňovania do národnej kultúry, ale aj naopak, z hľadiska preberania javov národnej kultúry a ich osvojovania si v ľudovej kultúre. Preto národopisná veda nemôže existujúcu skutočnosť riešiť iba sústredením pozornosti na objasnenie miesta, času a kvality skúmaných javov. Nevyhnutne musí odpovedať aj na zložité otázky príčin pretrvávania niektorých tradícií, ich významu a poslania v súčasnom živote spoločenstva, ich ďalšieho vývinu atď. V tejto súvislosti netreba osobitne zdôrazňovať, že bez poznania starších fáz ich vývinu nemožno osvetliť a pochopiť ani proces ich zmien v súčasnosti ani zákonitosti ich terajšieho i perspektívneho vývinu v budúcnosti.

2.2. Keďže základnou charakteristikou črtou, ale aj požiadavkou marxistickej metodológie je štúdium javov a procesov v ich dialektických vzťahoch, vo výraznej dynamike a zložitej príčinnej súvislosti a závislosti od ekonomických, hospodársko-sociálnych a kultúrnych podmienok existencie, v národopisnom výskume kultúry družstevnej dediny Sebechleby sme metodicky postupovali niekoľkými spôsobmi. Predovšetkým sme sa usilovali sociologicko-demografickými metódami zistiť, v ktorom smere a v akom kvalitatívnom rozsahu sa zmenil sám objekt výskumu, dedina a jej lokálne spoločenstvo v Sebechleboch. Aby sme získali pravdivý obraz, po neúspešných pokusoch o interdiscip-

linárny výskum (zainteresovaním odborníkov aj z iných vedných disciplín, najmä sociológov, historikov, psychológov a ekonómov) zostavili sme špeciálny dotazník o štruktúre rodiny, vzdelania a zamestnania, ako aj o sociálnej a bytovej úrovni jednotlivých rodín (domácností).³¹

Údaje, ktoré sa nám pomocou dotazníka podarilo získať, na jednej strane dodokumentujú zmeny, ktoré nastali v štruktúre rodiny, i výraznú prestavbu celej vzdelanostnej a profesionálnej štruktúry Sebechlebov, sociálnu a bytovú úroveň všetkých tunajších rodín, na druhej strane však signalizujú aj tendencie, ktoré majú všeobecnú platnosť a týkajú sa charakteristiky súčasnej dediny na celom Slovensku. Sčasti sme sa o niektorých výsledkoch zmienili už v predchádzajúcich úvahách o zmenách objektu národopisného bádania. Údaje ako celok, ale aj vo svojej jedinečnej podobe, keď sa vzťahujú na jednotlivé rodiny či už z hľadiska ich vnútornej skladby, alebo z hľadiska vonkajších ukazovateľov životnej úrovne (ktorá priamo i nepriamo podmieňuje celkový spôsob života a kultúru všetkých obyvateľov), môžu sa stať vhodným východiskom k vlastnému výskumu vybraných problémov.

Získané údaje prehĺbili možnosti výskumu o poznanie, v akých sociálnych podmienkach prebieha vlastný proces zmien kultúry v Sebechleboch, ktoré jej fenomény sú ovplyvnené miestnymi tradíciami a ktoré vonkajšími faktormi, aké sú možnosti a predpoklady jej ďalšieho formotvorného procesu z hľadiska pretrvávania ľudových tradícií atď. Nie zanedbateľným prínosom dotazníka je aj možnosť výberu reprezentatívnej vzorky informátorov pre výskum ktoréhokoľvek problému tak, aby zodpovedala existujúcej štruktúre spoločenstva a zároveň vyjadrovala aj jeho vekovú (generačnú), vzdelanostnú, profesionálnu, sociálnu a inú stratifikáciu.

Tabuľka 5
DOTAZNÍK O ŠTRUKTÚRE RODINY, VZDELANIA A ZAMESTNANIA
Obec _____ č. domu: _____

Č.	Priezvisko meno	Rodisko			Vzdelanie				Zamestnanie							Záhumienok		
		rok	obec	sobaš	otca	zákl.	stredné		iné		pôvodné		terajšie		príjem		funkcia	využívanie voľného času
							druh	kde	druh	kde	rok vstup	kde	názov zamest.	kde				

rok výstavby (prestavby)
počet izieb
vodovod
kanalizácia

denná tlač
odb. časopisy
zábav. časopisy
rádio (tranzistor)
televízor

osobné auto
garáž

2.3. Domnievame sa, že poznanie tejto štruktúry uľahčí a urýchli vlastný národopisný výskum, keďže umožňuje po výbere reprezentatívnej vzorky informátorov postupovať nielen metódami a technikami príbuzných spoločensko-vedných disciplín, ale aj osvedčenými metódami a technikami národopisnej vedy. Na myslí máme najmä metódu priameho a bezprostredného pozorovania, ktorá za vhodných podmienok, ak ide o štacionárny alebo prerušovaný

(opakovaný) výskum, poskytuje bádateľovi dosť možností podrobne a dôverne sa oboznámiť s prostredím fungovania skúmaných javov a procesov, so sociálnou a kultúrnou atmosférou ich existencie, ako aj s ich miestom, poslaním a významom v živote spoločenstva.

Pravda, metóda bezprostredného pozorovania má aj svoje nevýhody. Vyplývajú jednak z toho, že prítomnosť bádateľa nemožno zabezpečiť pri všetkých rozhodujúcich momentoch, udalostiach

a situáciách, v ktorých skúmané javy a procesy prebiehajú a najzreteľnejšie sa prezentujú, jednak z poznania, že určité javy nie sú bádateľovi na priame pozorovanie jednoducho prístupné. Preto je nevyhnutné každé pozorovanie doplniť rozhovorom vedeným či už formálne, podľa vopred pripraveného dotazníka, alebo neformálne, a to podľa možnosti u všetkých informátorov, ktorých sme zaradili do reprezentatívnej vzorky. Tým si zabezpečíme dostatočne prijateľnú mieru vierohodnosti a objektívnosti získaných údajov.

Ludská pamäť, ktorá je vo svojej individuálnej a kolektívnej podobe pri rozhovore a dotazníku základným prameňom národopisných poznatkov, má však svoje časové a psychické ohraničenie. Mnoho ráz býva, najmä pri časovom určovaní udalostí, ktoré sa vzťahujú na skúmaný jav, ale aj pri určovaní jeho priestorového rozšírenia, nespoľahlivá a obmedzená. Preto treba informácie tohto druhu navzájom porovnávať, doplniť a overovať, prípadne ich korigovať údajmi, ktoré môžeme získať z iných prameňov (napr. rozborom matrik, kroník, archívnych dokumentov, štatistiky atď.).

2.4. V súvislosti s metodologickými a metodickými otázkami národopisného výskumu kultúry družstevnej dediny, ale aj súčasnosti vôbec, treba sa zmieniť ešte o význame kvantitatívnych ukazovateľov pri spoznávaní sociálnych javov. Ak na objasnenie existujúcej situácie použijeme kvantitatívne ukazovatele, ktoré sme získali rozborom spomenutých dokumentov alebo sociologicko-demografickými a inými metódami a technikami, a ak ich porovnáme s výpoveďami informátorov, neraz sa stretávame s určitými rozdielmi alebo protiřečeniami.

Tieto rozdiely vyplývajú najčastejšie z poznania, že údaje informátorov vyjadrujú normatívne očakávanie spoločenstva, predstavujú teda predpoklada-

ný ideálny stav, kým kvantitatívne ukazovatele zas objektívnu skutočnosť. Preto je nevyhnutné pri spoznávaní sociálnych javov, akým je v podstate aj proces zmien ľudovej kultúry v súčasnosti, pretrvávajúce niektorých tradícií na družstevnej dedine atď., pracovať s obidvoma druhmi údajov, rovnako s kvalitatívnymi, ako aj kvantitatívnymi. Až objasnenie ich vzájomného vzťahu nám umožní vytvoriť si plastický obraz o takej rôznorodej a komplikovanej skutočnosti, akou je problematika kultúry družstevnej dediny a súčasnosti vôbec. Preto treba kvalitatívne a kvantitatívne údaje chápať ako rovnocenné, dialekticky späté zložky jedného poznávacieho procesu, pričom v národopisnom výskume kvalitatívna zložka interpretácie získaných údajov ostáva základnou.³²

2.5. Väčšina doteraz publikovaných príspevkov, ktoré sa zaoberajú problematikou národopisného výskumu súčasnosti, priniesla dosť podnetov aj do rozpracúvania metód a techník terénneho bádania. Pravda, hoci sa v tomto smere už veľa vykonalo, predsa naďalej existujú a domnievame sa, stále budú existovať určité nejasnosti.

Niektoré nejasnosti vyplývajú z toho, že metódy a techniky národopisnej vedy, používané pri získavaní údajov a poznatkov o spôsobe života a kultúre ľudu v tomto prelomovom období, ako aj metódy a techniky iných spoločenskovedných disciplín nikdy neumožnia získať taký stupeň exaktnosti vedeckého poznania, aký je známy v prírodných a technických vedách. To nás však nemusí mýliť. Rozsah a úroveň vedeckého poznania v spoločenských vedách vždy boli i budú podmienené nielen spoločenským charakterom skúmaných problémov, ale aj zložitou, dynamickou a podmienenosťou ich sociálneho prostredia.

* * *

3.0. Už v predchádzajúcich častiach našich úvah sme sa v rôznych súvislostiach dotkli základných cieľov, ktoré sleduje národopisný výskum súčasnosti, v šiestej päťročnici v Národopisnom ústave SAV orientovaný na štúdium vybraných problémov kultúry družstevnej dediny Sebechleby. Jeho ciele vo svojich základoch zodpovedajú zámerom bádania ostatných spoločenskovedných disciplín, ako boli formulované v Jednotnom programe spoločenských vied po XV. zjazde KSČ z júna 1977. V podstate vyplývajú zo všeobecného úsilia zintenzívniť a zefektívniť vedeckovýskumnú a publikačnú činnosť najmä z hľadiska aktuálnych potrieb vedeckého poznania a spoločenskej praxe.

V etape, ktorá sa uzatvára našim seminárom, prvoradým cieľom bolo zozbierať presvedčivý materiál o skúmanom probléme v Sebechleboch, zorientovať sa v ňom a prezentovať prvé poznatky. Takéto tvorivé stretnutie pracovníkov, ktorí sa zúčastňujú na spoločnom výskumnom podujatí, vždy umožňuje overiť si nielen postupy vlastného bádania, ale aj mieru správnosti interpretácie tak, aby vynaložená námaha v konečnom dôsledku zodpovedala zámerom, ktoré predpokladal projekt a ktoré v širších súvislostiach sleduje aj spomenutá úloha štátneho plánu základného výskumu.

3.1. Výskum kultúry družstevnej dediny v Sebechleboch sa uskutočňuje aj v rámci bilaterálnych dohôd o vedeckej spolupráci, ktoré Národopisný ústav SAV podpísal s partnerskými národopisnými inštitúciami Bulharskej akadémie vied a Poľskej akadémie vied, skúmajúcimi tú istú problematiku vo svojom etnickom prostredí (v Bulharsku v obci Spasovo, v Poľsku v obci Łącko). Okrem nich sa na seminári zúčastňujú aj pracovníci iných slovenských a českých inštitúcií, ktoré sa podobnou problematikou zaoberajú v rámci vlastných vedeckovýskumných plánov.

Týmto seminár poskytuje možnosti širokej výmeny názorov. Priestor je vymedzený nielen na prediskutovanie poznatkov terénneho bádania v obci Sebechleby, ale aj na ich konfrontáciu s poznatkami z iných obcí i socialistických krajín. Pri tejto príležitosti sa bude osobitná pozornosť zaiste venovať aj všeobecným teoretickým, metodologickým otázkam, súvisiacim s etnografickým a folkloristickým výskumom súčasnosti.

3.2. Ďalším cieľom seminára je spresnenie výberu skúmaných problémov. Keď sme pristupovali k realizácii úlohy a určovali jednotlivé problémy, na ktoré sa má výskum kultúry družstevnej dediny v Sebechleboch prednostne zamerať, nemohli sme vo všetkých prípadoch dostatočne jasne predvídať, ktoré z nich sa ukážu ľahšie a ktoré ťažšie riešiteľné, a aká je skutočná miera ich spoločenského významu v obci.

Na druhej strane treba tiež priznať, že niektoré z pôvodne navrhovaných problémov (napr. využívanie voľného času, pôsobenie hromadných oznamovacích prostriedkov, správanie ľudí z hľadiska existujúcich etických noriem, pretrvávajúce rodinnej a susedskej výpomoci, súčasné formy výtvarného prejavu atď.) sa nám nepodarilo doteraz z rôznych príčin výskumne zabezpečiť, hoci si ich závažnosť a význam špeciálne v Sebechleboch uvedomujeme. Preto naše stretnutie sleduje ako cieľ aj túto otázku, otázku ďalšej orientácie výskumu najmä uvedeným smerom. Sme presvedčení, že spresnenie ich výberu a zameranie na problémy najaktuálnejšie, a to nielen z hľadiska Sebechlebov, ale aj vôbec súčasnej slovenskej dediny prispeje k spoznaniu vedeckého a spoločenského významu národopisného výskumu.

3.3. Konečným cieľom národopisného výskumu kultúry družstevnej dediny v Sebechleboch je napísanie záverečnej správy, ktorá má v zmysle pôvodných

zámerov obsahovať, ako sme to už spomenuli, nielen analýzu procesu zmien ľudovej kultúry na družstevnej dedine a ich teoretické zovšeobecňovanie, ale aj vedecky odôvodnené návrhy, ktoré by v budúcnosti mohli pomôcť usmerňovať sociálnu a kultúrnu politiku štátu.

Keďže výskum sa uskutočňuje nielen v Sebechleboch, ale v tom istom období z jednotných aspektov a podľa spoločného programu aj v ďalších socialistických krajinách, jeho výsledky môžu priniesť mnoho nových podnetov aj v širších medzinárodných súvislostiach. Ich porovnanie ukáže odlišnosti v uchovávaní etnických zvláštností a špecifickostí ľudových tradícií, ich črty a premeny v súčasnom období, ale aj spoločné podmienky a zákonitosti vývinu socialistickej spoločnosti.

4.0 Záverom chceme pripomenúť, že slovenská národopisná veda sa týmto výskumom zaradila medzi tie spoločenskovedné disciplíny, ktoré v súlade s objektívnymi potrebami vedy a spoločnosti sa zameriavajú na aktuálne problémy výstavby socializmu. Skúmajú a zovšeobecňujú skúsenosti a poznatky z doterajšieho sociálneho a kultúrneho vývinu Slovenska, objasňujú a riešia základné otázky rozvoja kultúry socialistickej spoločnosti. Ak tento výskum splní zámery a ciele určené v pôvodnom projekte, jeho výsledky a závery bude možné všestranne vedecky i spoločensky využiť. Tým naša vedná disciplína poskytne nezastupiteľnú pomoc pri priamom a konkrétnom usmerňovaní procesu výstavby socializmu v jeho každo- dennej praxi, pri formovaní harmonického života pracujúcich vrstiev.³³

POZNÁMKY

- 1 MJARTAN, J.: Niektoré otázky národopisného výskumu družstevnej dediny. *Národop. Sbor.*, 11, 1952, s. 5–17 (ďalej citujeme ako Niektoré otázky). — MJARTAN, J.: Prvý výskum ľudovej kultúry na družstevnej dedine. *Slov. Národop.*, 1, 1953, s. 253–261 (ďalej citujeme ako Prvý výskum).
- 2 MASLOVOVÁ, G. S.: Kultúra a život na jednom z kolchozov Podmoskovska. *Národop. Sbor.*, 10, 1951, s. 313–332. — VOROBOV, N. J.: Program pre zbieranie materiálu na skúmanie súčasného spôsobu života kolchoznej dediny a dejín jej formovania u národností stredného Povolžia. *Národop. Sbor.*, 11, 1952, s. 19–58 (ďalej citujeme ako Program). — VOROBOV, N. J.: K otázke ethnografického studia kolchozného roľníctva. *Čes. Lid*, 39, 1952, s. 120–122. — VOZDVIŽENSKAJA, O. N. — LAŠUK, L. P.: O některých otázkách ethnografického studia kolchozného roľníctva. *Čes. Lid*, 39, 1952, s. 33–35. — KUŠNER, P. I.: O ethnografickém studiu kolchozného roľníctva. *Čes. Lid*, 39, 1952, s. 117–120 (ďalej citujeme ako O ethnografickém studiu). — KUŠNER, P. I.: Ethnografické studium súčasného vesnického spôsobu života v SSSR. *Čes. Lid*, 40, 1953, s. 245–251.
- 3 MJARTAN, J.: Niektoré otázky, s. 16. — PODOLÁK, J.: K doterajším výsledkom národopisného výskumu družstevnej dediny na Slovensku. *Slov. Národop.*, 3, 1955, s. 268–277.
- 4 KUŠNER, P. I.: Ethnografické studium, s. 250.
- 5 Horehronie. Kultúra a spôsob života. I. Ľudové zamestnania (red. J. Podolák). Bratislava 1969. — Horehronie II (red. J. Mjartan). Bratislava 1974. — Ďalší zväzok sa pripravuje.
- 6 Vo vzťahu k Horehroniu pozri príspevky MACKO, J.: Robotníci — vlastníci pôdy na dedine Horehronia (rukopis kandidátskej práce. Zvolen 1964). — MACKO, J.:

- K materiálnej a duchovnej stránke životnej úrovne robotníkov – vlastníkov pôdy. *Sociol. Čas.*, 2, 1966, s. 64–77.
- 7 HROMÁDKA, M.: Státní řízení kultury. Praha 1975, s. 144–145.
  - 8 PRANDA, A.: Formovanie nového systému hodnotových orientácií na súčasnej slovenskej dedine. *Slov. Národop.*, 26, 1978, s. 235–253.
  - 9 BOTÍK, J.: Projekt národopisného výskumu bývalej Hontianskej stolice (rukopis, Bratislava 1968). — BOTÍK, J.: Monografické štúdium oblasti ako metóda (Na margo výskumu v Honte). *Slov. Národop.*, 22, 1974, s. 177–182.
  - 10 PRANDA, A.: Výskum vybraných problémov etnografického štúdia súčasnosti (projekt). *Národop. Inform.*, 1977, č. 3, s. 21–22.
  - 11 Keďže nami zostavený Dotazník o štruktúre rodiny, vzdelanostnej a profesionálnej štruktúre, o sociálnej a bytovej úrovni (v Sebechleboch starostlivo vyplnený pracovníčkou MNV Teréziou Pollákovou) nemáme ešte vo všetkých ukazovateľoch vyhodnotený, niektoré jeho údaje môžeme teraz ilustrovať iba slovnou a nie vo všetkých prípadoch absolútnymi a percentuálnymi číslami. Po jeho vyhodnotení budeme týmto otázkam venovať pozornosť v osobitnom príspevku.
  - 12 PRANDA, A.: K problematike výskumu dvojitého zamestnania (tzv. kovoroľníctva). *Slov. Národop.*, 15, 1967, s. 3–43.
  - 13 Podľa predbežných údajov dotazníka boli Sebechleby na viac ako 90 % roľnícke a ešte roku 1961 bolo do tejto kategórie zaradených 70,9 % obyvateľov.
  - 14 Túto skutočnosť nám potvrdzuje nielen miesto získania odborného vzdelania, ale aj pôvodné zamestnanie. Mnohí špecialisti teraz zamestnaní v JRD v Sebechleboch pôvodne pracovali napríklad v Závodoch fažkého strojárstva v Krupine, v Strojno-traktorovej stanici v Krupine atď. a až neskôr prišli z rôznych príčin, ktoré dotazník nezaznamenáva, pracovať do JRD v mieste bydliska.
  - 15 Pozri napríklad údaje o celkovej zamestnanosti i o zamestnanosti žien v príspevku PRANDA, A.: Jedinečné, zvláštne a všeobecné v súčasnej kultúre na Kysuciach. *Slov. Národop.*, 24, 1976, s. 550 (týkajú sa obce Snežnica) a s. 564 (vzťahujú sa na celý okres Čadca). Podobná situácia existuje aj v obciach na strednom Pohroní a inde.
  - 16 Tabuľky sú zostavené na základe údajov dotazníka zo všetkých 321 domácností (rodín) v obci Sebechleby k 1. júlu 1978.
  - 17 Keďže dotazník nebol doteraz spracovaný z hľadiska všetkých ukazovateľov, uvádzané údaje treba pokladať za predbežné. Tabuľku sme zostavili na základe údajov dotazníka. Vzťahuje sa iba na domácnosti, ktoré žijú pod č. 3–21. Hoci ide o náhodný výber, predsa údaje ako „pars pro toto“ upozorňujú na celkovú sociálnu úroveň, pravda, iba z hľadiska mesačných príjmov, keďže do tabuľky nie je zahrnutý príjem zo záhumienku (vinice, záhrady a pod.), ktorý možno na základe viacročných priemerov alebo štatistických údajov takisto vyčíslil finančne.
  - 18 KON, I. S.: Problémy medzigeneračnej transmisie kultúry v období vedeckotechnickej revolúcie. *Slov. Národop.*, 24, 1976, s. 504, 510.
  - 19 Podrobnejšie pozri PRANDA, A.: Zur Frage der Transmissionsmechanismen ethno-kultureller Informationen in der Gegenwart. *Létopis (Reihe C)*, 20, Bautzen 1977, s. 21–31.
  - 20 Tabuľku sme zostavili podľa údajov dotazníka. Zahŕňa všetky rodiny, ale nezaznamenáva odber tlače, vlastníctvo rádiových prijímačov a televízorov v spoločenských zariadeniach a inštitúciách, ako je Miestny národný výbor, Jednotné roľnícke družstvo, Základná deväťročná škola, Dom kultúry atď.
  - 21 MJARTAN, J.: Prvý výskum, s. 260.
  - 22 PRANDA, A.: Jedinečné, s. 556 a pozn. 54 na s. 566.
  - 23 PRANDA, A.: Výskum vybraných problémov, s. 27–28, tab. 9–19.
  - 24 BROMLEJ, Ju. V.: Etnos i etnografija. Moskva 1973, najmä kapitola o etnických funkciách kultúry.
  - 25 MJARTAN, J.: Prvý výskum, s. 254. — PODOLÁK, J.: c. d., s. 273–277.
  - 26 MJARTAN, J.: Niektoré otázky, s. 13.
  - 27 VOROBOV, N. J.: Program pre zbieranie (pozri pozn. 2).
  - 28 MJARTAN, J.: Prvý výskum, s. 254.
  - 29 PRANDA, A.: Základné faktory procesu zmien slovenskej a českej ľudovej kultúry po druhej svetovej vojne. In: *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti. I. Československo* (red. M. Leščák a A. Pranda). Bratislava 1977, s. 33–60.
  - 30 Podrobnejšie pozri publikáciu *Současná vesnice. Teoretické, metodologické a kultúrne politické problémy integrovaného spoločenskovedného výskumu* (red. V. Frolec). Brno 1978.
  - 31 Dotazník sme zostavili po konzultáciách s viacerými sociológmi, psychológmi a etnografmi. Niektoré ich rady sme akceptovali (napr. otázku zisťovať všetky údaje

aj v generácii otcov), iné (napr. spôsoby využívania voľného času, záľuby a pod.) sme nemohli rozšíriť aj na údaje o členstve v rôznych politických stranách, spolkoch atď. z dôvodu prehľadnosti a úspornosti umiestniť všetky zisťované ukazovatele na jednu stranu dotazníka.

- 32 SALNER, P.: Vzťah kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov vo výskume javov sociálnej štruktúry v súčasnej dedine. In: *Současná vesnice*, s. 103.
- 33 FILOVÁ, B.: Socialistická spoločnosť a a národopisná veda. *Slov. Národop.*, 25, 1977, s. 534.

ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ КУЛЬТУРЫ КООПЕРАТИВНОЙ ДЕРЕВНИ (проблемы, методы, цели)

Резюме

Прошедшие с февраля 1948 г тридцать лет, которые мы вспоминаем в связи с изданием закона № 69/1949 Сб. о единых сельскохозяйственных кооперативах, явились решающим рубежом в политической, экономическо-социальной и культурной ориентации Чехословакии после второй мировой войны. В новейшей истории они означают коренной перелом, принесший в образе жизни и культуре широчайших слоев народа такие большие изменения, каких еще не было ни в одном из прошлых исторических периодов.

Индустриализация и социалистическая коллективизация сельского хозяйства нарушили принцип первоначального единства места жительства и работы деревенских жителей, а в связи с этим и интеграцию их культуры. Трудоспособное население, которое в раздробленном мелком сельскохозяйственном производстве было скрыто и мало используется, стало переходить на работу в промышленность и третичную сферу. Рост этой миграции определил то обстоятельство, что деревня стала в социальном и культурном отношении открытой общностью. Наиболее явно это проявилось в изменении профессиональной и образовательной структуры ее населения. Эти изменения были обусловлены не только потребностями развивающейся промышленности, но и кооперированного сельского хозяйства, которое в результате постепенной механизации, химизации, пе-

рехода к промышленным формам организации труда и производства, кооперации и интеграции создали небывалые до тех пор возможности для повышения квалификации и специализации. Рост образовательного уровня обеспечивал в равной мере промышленные, как и сельскохозяйственные предприятия (ЕСК, Госхозы), формой различных кружков повышения квалификации и внешкольного образования, но в первую очередь предоставлением государством возможности бесплатного соответствующего профессионального и высшего образования младшей генерации.

Изменения в профессиональной и образовательной структуре естественным образом отразились на всех сторонах жизненного уровня и прямо и косвенно проявились во всем образе жизни и культуре деревенского населения, его мышлении и позициях, ценностных ориентациях и активном отношении к строительству социалистического общества и культуры.

Эти общие закономерности новейшего развития отразились и в быту и культуре кооперативной деревни Себехлебы (округ Зволен), избранной нами в качестве репрезентативного объекта исследования, благодаря успешному существованию здесь единого земледельческого кооператива. Автор документирует это развитие многими количественными данными, полученными с помощью специального вопросника: о структуре семьи, образовании, занятиях,

социальном и жилищном уровне всех домашних хозяйств. Таким способом он иллюстрирует рост образовательного уровня (таб. 1, 2), социального уровня (таб. 3), новые институты социализации человека (таб. 4), причем одновременно он указывает, на какие проблемы направлено этнографическое исследование в Себехлебах.

Во второй части статьи разбираются вопросы методологии и методики исследования. Обращается внимание на вопросник (таб. 5), с помощью которого удалось получить достоверные данные об основной перестройке семьи, образовательной и социальной структуре и росте социального уровня в целом. Все материалы и в своей конкретной форме, связанной с отдельными семьями (домашними хозяйствами), показывают и тенденции, которые имеют всеобщую силу и касаются по существу всех деревень в Словакии. В связи с методикой анализируются и основные методы и техники работы при этнографическом изучении современности.

После обзора методов и техники автор рассматривает цели, которые ставило перед собой этнографическое изучение культуры кооперативной деревни в Себехлебах. Так как данный семинар означает

ознакомление с первыми полевыми данными и обсуждение вопросов, касающихся выбора проблем исследования, цели этого исследования ставятся в более широком плане. Окончательные результаты помогут объяснить, какие из народных традиций в деревне сохраняются далее и развиваются, каким образом они включаются в народную культуру, каковы современное состояние и тенденции развития в ближайшем будущем. Особый акцент при этом будет сделан на специфику их значения и послания в целом процессе изменений культуры.

Так как этнографическое изучение культуры кооперативной деревни осуществляется в рамках соглашений о научном сотрудничестве с институтами — партнерами в Болгарии и Польше, целью его является также и выявление этнической специфичности особенностей современных явлений и культурных процессов в словацкой деревне, чтобы путем их сравнения с другими социалистическими странами можно было бы определить единые, общие черты и закономерности развития в широких границах этнической и социалистической общности.

DIE ETHNOGRAPHISCHE ERFORSCHUNG DER KULTUR IM GENOSSENSCHAFTLICHEN DORF (Probleme, Methoden, Ziele)

Zusammenfassung

Die dreißig Jahre, die seit dem Februar 1948 verfloßen sind, und deren wir im Zusammenhang mit der Erlassung des Gesetzes Nr. 69/1949 über die landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften gedenken, waren entscheidende Meilensteine in der politischen, wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Entwicklung der Tschechoslowakei nach dem zweiten Weltkrieg. In der neuzeitlichen Geschichte unseres Landes bedeuten sie einen grundsätzlichen Umbruch, denn sie riefen in der Lebens-

weise und Kultur der breitesten Volksschichten solche einschneidende Veränderungen hervor, wie kaum eine andere Epoche unseres historischen Vergangenheit.

Die Industrialisierung des Landes und die sozialistische Kollektivierung der Landwirtschaft zerstörten die ursprüngliche Einheit des Wohnsitzes und der Beschäftigung der Dorfbewohner und im Zusammenhang damit auch die Integrität ihrer Kultur. Die arbeitsfähige Bevölkerung, die in der zersplitterten landwirtschaftlichen

Kleinproduktion nur ungenügend ausgenutzt war, begann auf der Suche nach Arbeit in die Industrie und in die tertiäre Sphäre abzuwandern. Das Anwachsen dieser Migration hatte zur Folge, daß sich das Dorf in eine sozial und kulturell offene Gemeinschaft verwandelte. Am markantesten äußerte sich dieser Prozeß in den Veränderungen der beruflichen und Bildungsstruktur der Dorfbevölkerung. Diese Veränderungen wurden nicht nur vom steigenden Bedarf an Arbeitskräften für die sich rasch entwickelnde Industrie hervorgerufen, sondern waren auch durch die Kollektivisation der Landwirtschaft bedingt. Infolge der zunehmenden Mechanisierung und Chemisierung der Landwirtschaft, infolge des Überganges zu industriellen Formen der Arbeitsorganisation und zur Großproduktion, infolge der Kooperation und Integration der landwirtschaftlichen Betriebe, wurden viele früher unbekannte Möglichkeiten einer fachlichen Qualifizierung und Spezialisierung der Werktätigen erschlossen. Die Steigerung des Bildungsniveaus der Landbevölkerung wurde sowohl von den Industriebetrieben als auch von den landwirtschaftlichen Betrieben (landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaften, volkseigene Güter) gefördert, und zwar durch verschiedene Kurse, Schulungen und außerschulische Institutionen. Aber am meisten trug unser sozialistischer Staat zur Hebung der Bildung bei, indem er den Angehörigen der jungen Generation eine kostenlose Fach- und Hochschulbildung ermöglichte.

Die Veränderungen in der professionellen und Bildungsstruktur der Landbevölkerung drangen auf natürliche Weise in alle Gebiete des dörflichen Lebens ein und äußerten sich direkt oder indirekt in der gesamten Lebensweise und Kultur der Dorfbewohner. Sie beeinflussten ihr Denken und ihre Ansichten, ihre Einschätzung der Werte und ihre Einstellung zum Aufbau unserer sozialistischen Gesellschaft und Kultur.

Diese allgemeingültigen Gesetze der neuesten Entwicklung spiegelten sich auch in der Lebensweise und Kultur der Einwohner des Dorfes Sebechleby (Kreis Zvolen) wider, das wegen seiner prosperierenden

landwirtschaftlichen Genossenschaft als repräsentatives Forschungsobjekt ausersehen wurde.

Der Verfasser dokumentiert diese Entwicklung durch mehrere quantitative Angaben, die mit Hilfe eines speziellen Fragebogens über die Struktur der Familie, die Bildung, die Beschäftigung, den sozialen Standard und die Wohnkultur der Haushalte in Sebechleby gesammelt wurden. So wird die Erhöhung des Bildungsniveaus (Tab. 1, 2), des sozialen Standards (Tab. 3), der neuen Institutionen bei der Sozialisierung der Menschen (Tab. 4) illustriert und zugleich dargelegt, auf welche spezielle Probleme die ethnographische Forschung in Sebechleby ihr Augenmerk richten soll.

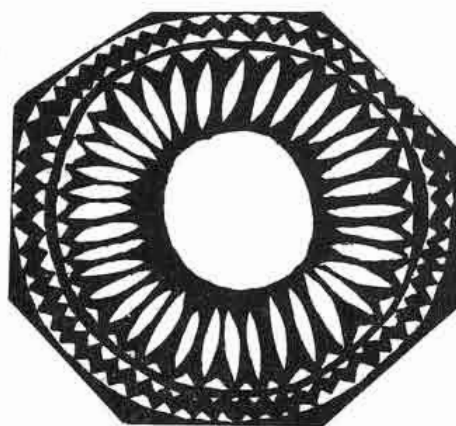
Im zweiten Teil seines Beitrags untersucht der Verfasser Fragen der Methodologie und der Methodik der ethnographischen Forschung. Er weist auf den Fragebogen hin (Tab. 5), mit dessen Hilfe es ihm gelungen ist, überzeugende Daten über die grundlegende Umgestaltung der Familien-, Bildungs- und professionellen Struktur der Einwohner von Sebechleby sowie über die Erhöhung ihres sozialen Standards zu sammeln. Die Angaben in ihrer Gesamtheit, aber auch in ihren konkreten Formen, die sich auf die einzelnen Familien und Haushalte beziehen, weisen Tendenzen von allgemeiner Gültigkeit auf, die im wesentlichen auf alle Dörfer in der Slowakei zutreffen. Im Zusammenhang mit der Methodik analysiert der Verfasser auch die grundlegenden Methoden und Techniken der ethnographischen Forschung in der Gegenwart.

Nach dieser Erläuterung der Methoden und Techniken kommt der Verfasser auf die Ziele zu sprechen, die die ethnographische Erforschung des genossenschaftlichen Dorfes Sebechleby anstrebte. Wenn auch auf dem Seminar die ersten Erkenntnisse aus der Feldforschung präsentiert und über Fragen der Auswahl der zu untersuchenden Probleme diskutiert wurde, so liegen die Ziele unserer Forschungen doch viel weiter. Der Abschlußbericht wird erweisen welche volkstümlichen Traditionen in der Gemeinde Sebechleby weiter bewahrt und entwickelt werden, auf welche Weise sie in die nationale Kultur eingebaut werden, in welchem Zustand sie sich gegenwärtig

befinden und welche Tendenzen sich in ihrer Entwicklung in der nächsten Zeit abzeichnen. Besonderer Nachdruck wird dabei auf eine Spezifikation ihrer Bedeutung und ihrer Aufgabe im gesamten Prozeß der Veränderungen in der Volkskultur gelegt werden.

Da die ethnographische Erforschung der Kultur des genossenschaftlichen Dorfes auch im Rahmen unserer Vereinbarungen über die wissenschaftliche Zusammenarbeit mit Partnerinstitutionen in Bulgarien

und Polen stattfindet, besteht eines der Ziele dieser Erforschung auch darin, die ethnisch spezifischen Besonderheiten der heutigen Phänomene und Prozesse in der Kultur des slowakischen Dorfes aufzuzeigen, um durch ein Vergleichen dieser Veränderungen mit ähnlichen Erscheinungen in anderen sozialistischen Ländern gemeinsame, allgemeingültige Wesenszüge und Entwicklungstendenzen im breiteren Rahmen der ethnischen und sozialistischen Gemeinschaft dieser Länder aufzudecken.

SLOVENSKÝ NÁROPOPIŠ

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 27, 1979, číslo 2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. Božena FILOVÁ, CSc.

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Ivan Kovačević*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevićová,
CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6
Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1979

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук
Год издания 27, 1979, № 2
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гашпарикова
Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 27, 1979 Nr. 2. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 27, 1979, No. 2
Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19,
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 27, 1979, No. 2
Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, N. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam
Netherlands.

